

DOI: 10.11649/abs.2015.018

Małgorzata Ostrówka

Instytut Sławistyki PAN

Warszawa

Recenzja

Feliks Czyżewski, *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*, część 1: *Słownik nazwisk*, Lublin: Polihymnia, 2013, LXX + 150 ss.

Książka Feliksa Czyżewskiego *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych* (Czyżewski, 2013) składa się ze *Wstępu*, *Słownika nazwisk*, streszczenia w języku angielskim oraz *Bibliografii prac dotyczących inskrypcji nagrobnych, głównie na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, opracowanej przez autora.

Wstęp zawiera następujące części: *Założenia metodologiczne* (Czyżewski, 2013, ss. VII–XII), *Cmentarze na badanym obszarze. Stan współczesny i historyczny* (ss. XIII–XXXIII), *Inskrypcje na cmentarzach badanego obszaru* (ss. XXXIII–XLVII), *Fotografie inskrypcji nagrobnych* (ss. XLIX–LVI), *Mapy pomocnicze i językowe* (ss. LVII–LXX). *Słownik nazwisk* zawiera *Zasady redakcyjne* (ss. 3–9), *Rozwiązania skrótów źródeł* (s. 9), *Artykuły słownikowe A–Ż* (ss. 13–111) oraz *Listę frekwencyjną nazwisk* (ss. 113–132).

„Przedmiotem pracy są nazwy osobowe występujące w inskrypcjach nekropolii wschodniej Lubelszczyzny, w jej części północnej i środkowej” (Czyżewski, 2013, s. VII). Nazwy osobowe w rozumieniu autora to „nazwiska, imiona i tzw. otczestwa

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2015.

Publisher: Institute of Slavic Studies PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

występujące na cmentarzach administrowanych przez parafie należące do Kościoła wschodniego i w przypadku cmentarzy mieszanych (tj. w części prawosławnych, w części rzymskokatolickich lub rzymskokatolickich i unickich) także parafie Kościoła zachodniego” (Czyżewski, 2013, s. VII). Zostały one wyekscerpowane z napisów nagrobnych (łacińskich i cyrylickich), pochodzących z XIX i XX w. Badane antroponimy to zarówno nazwy oficjalne (zgodne z metrykami chrztów i zgonów), jak i nieoficjalne, czyli „niepoświadczane w dokumentacji urzędowej, funkcjonujące zaś we wspólnocie lokalnej w formie ustnej”. Do tych zaliczają się nazwiska kobiet „określających stosunki pokrewieństwa i powinowactwa”, np. *Smalczocha* ‘żona mężczyzny o nazwisku Smalko’, *Kuchtówna* ‘córka Kuchty’ oraz imiona zdrobniałe, głównie dzieci. Nazwiska w inskrypcjach to „nazwiska zarówno zmarłych, jak i fundatorów nagrobków, często były to nazwiska tożsame z nazwiskiem zmarłego” (Czyżewski, 2013, s. VIII).

Teren objęty eksploracją to historyczne pogranicze w całej swej złożoności, dlatego też F. Czyżewski poprzedził swą pracę dokładnym opisem sytuacji historycznej dzisiejszej Lubelszczyzny wschodniej – ziem od dawna stanowiących mozaikę językową i wyznaniową. W ciągu wieków należały one do różnych jednostek administracyjnych: część północno-zachodnia znajdowała się w województwie podlaskim, północno-wschodnia w województwie brzeskim, a południowa w ziemi chełmskiej, od zachodu graniczącej z województwem lubelskim. Zachodnia granica omawianego w pracy obszaru była równocześnie granicą zamieszkiwania ludności prawosławnej, posługującej się gwarami ukraińskimi.

Autor doprecyzował pojęcie pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Określił je jako uwarunkowane genetycznie i terytorialnie pogranicze etniczne polsko-ukraińskie, ukształtowane na bazie osadnictwa polsko-ruskiego, które wytworzyło wspólnotę zróżnicowaną pod względem językowym i wyznaniowym. F. Czyżewski pisze: „Wspólnota owa jest odwieczna i trwała, obejmuje całokształt życia społecznego. Pogranicze polsko-ruskie istniało we wspólnotach lokalnych i rodzinach. Tkwiło od stuleci wewnątrz tych struktur społecznych” (Czyżewski, 2013, s. X).

Badacz omówił także uwarunkowany historycznie wpływ języka rosyjskiego na badaną wspólnotę (w okresie zaboru), którego używanie było ograniczone tylko do kontaktów oficjalnych – w sferach administracji państwowej i kościelnej, oraz w oświacie:

Wytworzone relacje między urzędującym Rosjaninem i najczęściej obcym, przybyłym z zewnątrz duchownym prawosławnym nie tworzyły na ogół wspólnoty typowej dla [...] pogranicza polsko-ruskiego. Zewnętrzny rodzaj wymienionych tutaj kontaktów, w tym także obejmujących naukę w szkołach rosyjskojęzycznych i pobyt w wojsku, cechowała – w odróżnieniu od wiejskiej autochtonicznej wspólnoty lokalnej – okresowość i obcość. Oddziaływanie języka rosyjskiego było zewnętrzne, następowało poza wspólnotą rodzinną i sąsiedzką (Czyżewski, 2013, s. X)

Językowa sytuacja pogranicza znajduje odzwierciedlenie w napisach cmentarnych.

Termin *inskrypcja* autor rozumie szeroko:

- a) jako „napis nagrobkowy, wykonany określoną techniką w trwałym (względnie trwałym) materiale, zawierający informację o zmarłym i niekiedy fundatorze nagrobka”. Pojęcie to odnosi się do inskrypcji wklęsłych pochodzących z XIX i początku XX w., wyłobionych w drewnie, piaskowcu, kamieniu i zostało udokumentowane odpowiednimi barwnymi fotografiami;
- b) „[...] wypisane bądź wymalowane specjalną techniką napisy na metalowych tablicach bądź na płycie wykonanej z określonego materiału (grupa dominująca w materiale)” (Czyżewski, 2013, s. XI).

F. Czyżewski opisał inskrypcje w językach polskim, rosyjskim i ukraińskim, które zgromadzono w *Kartotece inskrypcji*, liczącej ponad 10 tysięcy jednostek, zawierających następujące dane: nazwy osobowe, daty urodzin i zgonów, daty urodzin i wiek zmarłego, czasami wykonywany przez niego zawód, stanowisko, miejsce urodzenia w przypadku kobiet zamężnych oraz dane o fundatorze. Zebrał je i utrwalił w latach 2005–2008 w formie fotografii oraz zapisów odręcznych zespół badaczy na ponad 60 cmentarzach wschodniej Lubelszczyzny (mapa nr 6) i uzupełnił w 2013 r. podczas obozów naukowych kierowanych przez Feliksa Czyżewskiego. Utrwalone w formie elektronicznej i papierowej inskrypcje są przechowywane w archiwum Zakładu Filologii Ukraińskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej UMCS w Lublinie. Kopia znajduje się również w posiadaniu autora.

Inskrypcje – napisy na krzyżach, pomnikach, płytach nagrobnych – zbierano na cmentarzach (czynnych i zamkniętych) wyłącznie prawosławnych, oraz na cmentarzach innych wyznań chrześcijańskich, historycznie związanych z obrządkiem wschodnim. Część z nich w okresie istnienia podlegała administracyjnie parafiom różnych wyznań, przy czym najczęściej cmentarz greckokatolicki przechodził najpierw pod administrację prawosławną, a potem katolicką. Niektóre cmentarze zawsze były mieszane – rzymskokatolicki i greckokatolicki lub rzymskokatolicki i prawosławny. (Czyżewski, 2013, s. XI). Zasięg czasowy to ponad 200 lat – stąd różnorodność technik, materiału i alfabetu – łacinka, cyrylica i (wyjątkowo) greka. Wszystkie napisy zostały przetranskrybowane. Autor je zweryfikował i sklasyfikował według kryterium fonetyczno-morfologicznego. Takie podejście było konieczne przy tworzeniu bazy antroponimów.

Kolejny, dość obszerny fragment *Wstępu* (ss. XIII–XXXII) przedstawia cmentarze na badanym terenie z perspektywy współczesnej i historycznej. Jako datę powstania cmentarzy parafialnych przyjmuje się moment likwidacji cmentarzy przykościelnych – 5 września 1797 r. (Czyżewski, 2013, s. XIV), choć nie brak poświęceń o wcześniejszych pochówkach poza nimi.

Autor dzieli je pod względem lokalizacyjnym (na miejskie, małomiasteczkowe i wiejskie), przynależności administracyjnej (na parafialne i przyklasztorne), wydziela cmentarz przy męskim monasterze w Jablecznej oraz fragment „starego cmentarza”

w Wisznicach, podlegający samorządowi terenowemu. Wyodrębnią też nekropolie (pojęcia cmentarz i nekropolia stosuje w pracy zamiennie) czynne i zamknięte – tu należą głównie cmentarze obrządku wschodniego. Jedyny czynny cmentarz neounicki mieści się przy parafii greckobizantyńskiej w Kostomłotach. Czynne cmentarze prawosławne znajdują się przy funkcjonujących obecnie parafiach tego wyznania.

F. Czyżewski przedstawi sytuację wyznaniową na badanym terenie w następujących okresach: 1569–1795, 1795–1875, 1875–1905, 1905–1912, 1912–1914, 1915–1918, 1918–1938, 1939–1944, 1944–1947, 1947–1956, 1956–1989 i od 1989 r. do dziś. Podział ten uwarunkowany jest zmianami w sytuacji wyznaniowej na tym obszarze, spowodowanymi bądź przez wydarzenia historyczno-polityczne (rozbiory Polski, likwidacja Cerkwi unickiej, ogłoszenie ukazu tolerancyjnego, przesiedlenia i wysiedlenia powojenne, akcja „Wisła” itp.), bądź przemiany administracyjne (zmiany własności cmentarzy jednowyznaniowych, zakładanie mieszanych, rewindykacja cerkwi, zmiany w organizacji parafii rzymskokatolickich).

Na skutek tych wszystkich przemian wiele nekropolii uległo zniszczeniu (szczególnie unickich i prawosławnych) lub silnym przeobrażeniom. Jak podkreśla autor:

Identyfikacja wyznaniowa i narodowa zmarłego i jego rodziny wynikająca z faktu istnienia grobu na określonym cmentarzu wyznaniowym winna być traktowana ostrożnie i z uwzględnieniem szczegółowych dziejów danej nekropolii. Dotyczy to zarówno cmentarzy jednowyznaniowych, administrowanych przez parafie rzymskokatolickie i parafie prawosławne, jak i cmentarzy mieszanych (w części rzymskokatolickich, a w części grekokatolickich czy prawosławnych i katolickich).

Groby usytuowane na określonych cmentarzach czy też w określonych miejscach cmentarza konfesyjnego, są identyfikowane w zależności od symboli konfesyjnych nagrobka, np. rodzaju krzyża oraz rodzaju pisma inskrypcji, jako groby osób wyznania katolickiego bądź wyznania prawosławnego (Czyżewski, 2013, s. XXXIII).

Ta ostrożność podyktowana jest wciąż jeszcze żywym w lokalnych wspólnotach stereotypem „katolik, a więc Polak, prawosławny – Ukrainiec”. Stereotyp ten

tworzy opozycję swój/obcy, zmieniającą się w zależności od sytuacji politycznej. Tę zmienność stereotypu dokładnie pokazuje cmentarz, najwyraźniej zaś nagrobki i tablice z inskrypcjami. Stereotyp swój/obcy, jak pokazują analizowane inskrypcje i stan zachowania nagrobków, przebiega zarówno wzdłuż wspólnot lokalnych, jak i rodzin. Tutaj częściej na poziomie pokoleniowym, tj. zmarli przodkowie a żyjący potomkowie (Czyżewski, 2013, s. XXXIII).

Rozdział III *Wstępu* przedstawia stan badań inskrypcji nagrobnych, zarówno na cmentarzach prawosławnych, jak i rzymskokatolickich w Polsce i na Ukrainie. Liczba opracowań jest stosunkowo niewielka – badacze raczej analizują napisy nagrobne pod kątem zagadnień historycznych (Andrzej Biernat), kulturowych (Roch Sulima), historyczno-literackich (Jacek Kolbuszewski). W ostatnim czasie pojawia się coraz więcej prac o podejściu interdyscyplinarnym, szczególnie dużo powstało ich na

Uniwersytecie Wrocławskim i Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej. Autor przytacza także zdanie badaczy polszczyzny kresowej (m.in. Ireny Maryniakowej, Haliny Karaś) „o konieczności historycznego opisu każdej nekropolii na tle dziejów lokalnej wspólnoty z uwzględnieniem uwarunkowań kulturowo-językowych” (Czyżewski, 2013, s. XXXV). Potwierdza ważną rolę inskrypcji w badaniach języka polskiego na pograniczach polsko-wschodniosłowiańskim i polsko-bałtyckim.

Osobny fragment rozdziału III poświęcony jest antroponimii w inskrypcjach pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle literatury przedmiotu. Autor wymienia m.in. prace Wiaczesława Werenicza, Haliny Karaś, Natalii Ananiewej, Hryhorija Arkuszyna, którzy akcentowali wpływ języka rosyjskiego i języków współistniejących z polszczyzną na analizowanych przez nich obszarach na strukturę inskrypcji nagrobnych. Oddziaływanie języka rosyjskiego przejawia się w dwu- lub trójczłonowej strukturze formuły antroponimicznej, z nazwiskiem na początku. Wpływ języków sąsiadujących polega na łączeniu tych systemów, np. nazwisko może należeć do jednego systemu, a imię do drugiego (imię zwykle do systemu polskiego). Podobne obserwacje poczynił autor, analizując antroponimy w napisach nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny. Ich gromadzenie rozpoczęto wraz z badaniami dialektologicznymi południowego Podlasia i Chełmszczyzny, co pomogło poznać dość złożoną sytuację językową tego regionu oraz dało początek wieloaspektowym studiom interdyscyplinarnym nad inskrypcjami.

Przedstawiając stan badań nad inskrypcjami Lubelszczyzny, autor zwrócił uwagę na swoją pracę *Nekropolie jak znak kultury pogranicza* (Czyżewski, 2009), w której szczegółowo omówił „problematykę cmentarza i jego miejsca w lokalnej wspólnocie kulturowo-językowej” (Czyżewski, 2013, s. XXXVII). Podkreślił też wartość pracy *Semantyka i struktura namohylnych napisów prawosławnych nekropolii polsko-schidnosłowjańskoho pohranyczczia* Lubowi Frolak (Фроляк, 2011), w której autorka zaproponowała własną klasyfikację inskrypcji pogranicza, opartą na kryteriach lokatywno-identyfikacyjnych i nominatywno-identyfikacyjnych.

Zamieszczona w omawianej książce *Kartoteka inskrypcji* posłużyła też jako źródło do badań nad językowym obrazem świata (Dudek-Szumigaj, 2009) oraz nad grafiką napisów – stosowanie cyrylicy, grażdanki oraz liter (Θ, Φ, Ψ, Ъ, А) sprzed reformy 1918 r. Wymieniono też inne prace autora, powstałe w oparciu o *Kartotekę inskrypcji*.

F. Czyżewski podkreślił wartość poznawczą inskrypcji nagrobnych, które z jednej strony pod wieloma względami nawiązują do struktury i semantyki napisów na terenach etnicznych, a z drugiej zawierają cechy typowe dla pogranicza. Z napisów nagrobnych można też (pośrednio) uzyskać informacje o ich autorach i (bezpośrednio) o fundatorach, którymi mogli być krewni lub rzadziej wspólnoty środowiskowe/zawodowe. Za bezpośrednich autorów inskrypcji badacz uznaje osoby, które je wykonywały – rzeźbiły w drewnie, ryły w kamieniu lub w innym materiale. Są to jednak

napisy dawne i mają charakter indywidualny, przy czym ukazują różny poziom wiedzy filologicznej ich autorów, niezależnie od języka, w którym je sporządzali.

Z powyższymi zagadnieniami wiąże się świadomość językowa wspólnot lokalnych, pod koniec XIX i na początku XX w., ograniczająca się jednak do utożsamiania cyrylicy z wyznaniem prawosławnym, a łacinki z rzymskokatolickim. W okresie tym Ukraińców nie uznawano za odrębny etnos – zaborca włączał ich do rosyjskiej grupy narodowościowej. Znaczny wzrost ukraińskiej świadomości narodowej nastąpił w latach 40. XX w., co potwierdzają inskrypcje nagrobne pasa nadbużańskiego. Jak pisze o tym F. Czyżewski:

Od tego czasu inskrypcję utrwaloną cyrylicą łączono ze świadomością narodowości ukraińskiej, zaś łacinką – ze świadomością narodową polską. Tym stereotypem społeczność badanego obszaru obejmuje dziś zarówno osoby zmarłe, jak i ich potomków (Czyżewski, 2013, s. XL).

W niektórych wspólnotach lokalnych napisy łacińskie i cyryliczne są postrzegane w kategorii swój//obcy, o czym świadczy zamiana tablic z cyrylicą na tablice z inskrypcjami łacińskimi.

W jednym z podrozdziałów *Wstępu* F. Czyżewski, doświadczony dialektolog, badacz pogranicza polsko-ukraińskiego, autor cennych prac na ten temat (m.in. z zakresu grafii, fonetyki i fonologii czy onomastyki) dokonał analizy filologicznej inskrypcji polskojęzycznych, rosyjskojęzycznych i ukraińskojęzycznych. Każdy z tych języków był w pewnym okresie kodem oficjalnym na badanym obszarze – rosyjski w XIX w. i na początku wieku XX, polski w dwudziestoleciu międzywojennym i po II wojnie światowej, ukraiński w latach 1940–1943. Duży wpływ na kształtowanie napisów nagrobnych miało też zróżnicowanie językowe poszczególnych wyznań – prawosławnego, unickiego i katolickiego oraz miejscowe gwary ukraińskie. Ostateczna forma napisu, w tym i nazwiska, zależała od kamieniarza, który nie zawsze znał odpowiednie normy językowe. Chodzi głównie o stosowanie niektórych grafemów oraz o oddanie powszechnego na badanym terenie akcentu dynamicznego i związanej z nim redukcji samogłosek *e* i *o* w sylabach nieakcentowanych (Lepieszko > Lipiszko, Kozicka > Kuzicka, Misiej'uk // Мисі'юк // M'isijuk // Mi'esijuk), tak w inskrypcjach podanych łacinką, jak i cyrylicą (Czyżewski, 2013, s. XLII). Opisano dalej również nierzadkie przypadki mieszania alfabetów – łacińskiego i cyrylicy.

Zasadniczą część omawianej pracy – *Słownik nazwisk* – poprzedza 8 map przedstawiających odsetek ludności prawosławnej na badanym terenie (mapa 1), miejscowości, w których znajdują się cerkwie prawosławne i neounickie (mapa 2), wykaz cmentarzy prawosławnych i dawnych unickich czynnych i zamkniętych (mapa 3), wykaz cmentarzy, z których pochodzą badane inskrypcje (mapa 4) z załącznikiem w postaci alfabetycznego wykazu miejscowości, mapa ze skrótami nazw miejscowości, w których zebrano inskrypcje (mapa 5), siatka punktów cmentarzy, na których zebrano inskrypcje (mapa 6) oraz dwie mapy obrazujące ważniejsze zjawiska fonetyczne w gwarach ukraińskich (mapa 7) i polskich (mapa 8) na badanym terenie.

Na stronach 3–9 przedstawiono zasady redakcyjne *Słownika*. Wymienię tylko kilka najważniejszych. Hasła wyodrębniono według kryterium ortograficzno-fonetycznego (Bałaj : Bałaj), gdyż zdaniem autora: „Wariant graficzny jako kryterium wyodrębniania w przypadku nazwisk utrwalonych cyrylicą jest niewystarczający” (Czyżewski, 2013, s. 3), ponieważ niektóre grafemy (И, Г, Е) w językach rosyjskim i ukraińskim mają inne wartości dźwiękowe. Stąd też każda inskrypcja cyrylicka została przez niego sklasyfikowana jako rosyjskojęzyczna lub ukraińskojęzyczna. Ważnym kryterium przy tworzeniu haseł okazały się morfemy słotwórcze *-ski, -cki* ros. *-skij, -ckij*, ukr. *-škyj/-skij/-ški, -’i, -y* vs ros. *-ij, -yj* i odpowiadające im żeńskie – obecność każdego z nich stawała się podstawą do utworzenia odrębnego hasła – CHUDYŃSKI, CHUDYŃSKIJ, CHUDYŃSKA, SZADY, SZADYJ itp. Należy zaznaczyć, że hasło w *Słowniku*, niezależnie od oryginału, podawane jest w zapisie łacińskim czcionką pogrubioną, np. BEREZINŃSKA: Березинська w formie M. lp. Jeśli taka forma w inskrypcji nie wystąpiła, rekonstruowano ją i fakt ten sygnalizowano gwiazdką.

Powodem wprowadzenia zrekonstruowanych postaci nazwisk jest ich potencjalne istnienie – w wielojęzycznej wspólnocie – potwierdzone obecnością podobnych co do struktury językowej nazwisk. Dotyczy to takiej grupy nazwisk funkcjonujących we wspólnocie wielojęzycznej, w których można odnaleźć systemowe opozycje fonetyczne, por. polskie oraz rosyjskie *g*: ukraińskie *h*, np. GARBUSZ zob. *HARBUSZ, GORBATIUK zob. *HORBATIUK, czy też opozycje morfemowe, np. ros. *-ckaja, -skij*, np. KLICKAJA zob. *KLICKA, MAZANOWSKIJ zob. *MAZANOWSKI (Czyżewski, 2013, ss. 4–5).

Pozostałe elementy artykułu hasłowego to:

- a) liczba określająca frekwencję danego nazwiska (pod uwagę brano tu liczbę osób wymienionych w każdej analizowanej inskrypcji);
- b) poświadczenie źródłowe danego nazwiska i inskrypcji (najpierw podawany jest napis utrwalony łacinką, jako drugi – cyrylicą, choć są nazwiska poświadczone zapisem tylko łacinką lub tylko cyrylicą);
- c) materiał źródłowy (wprowadzany kursywą w wersji oryginalnej); w dwóch wypadkach podaje się konteksty – dla podkreślenia wyjątkowości danego nazwiska na tle danego zbioru oraz w nazwiskach zapisanych cyrylicą, gdy zawierają znaki И, Г, aby można je było zakwalifikować jako pochodzące z języka rosyjskiego bądź ukraińskiego;
- d) sygnatura źródła – skrót miejscowości, z której pochodzi zapis (skrót podano w układzie alfabetycznym, oddzielnie dla zapisów łacinką, oddzielnie dla zapisów cyrylicą);
- e) numer inskrypcji (numer fotografii wykonanej w terenie).

Omówienie zasad redakcyjnych kończy *Rozwiązanie skrótów źródeł* (Czyżewski, 2013, s. 9). Dzięki zastosowanemu przez autora układowi, książka *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych* ma przejrzystą strukturę, ułatwiającą korzystanie ze *Słownika*. Ważną zaletą opracowania jest *Lista*

frekwencyjna nazwisk, która zawiera 2795 pozycji. Większość to nazwiska z sufiksem *-uk*: *Panasiuk* – 130 poświadczeń, *Semeniuk* – 119, *Sawczuk* – 89, *Romaniuk* – 85, *Łuciuk* – 72. Spośród 137 nazwisk (nieco ponad jedna strona z *Listy frekwencyjnej*) o liczbie poświadczeń > 15 – 40 nie kończy się na *-uk*.

Przykładowe hasła w *Słowniku nazwisk*:

SEMENIUK 119, *Semeniuk* BP-I-2794, BP-I-2794, BP-I-2875, BP-II-3032, BPA-9327, BPA-9329, CH-4724, CH4817, CH-4817, J2-264, J2-381, J2-442, J2-443, J3-657, J3-658, J3-659, K-2050, KEC-3363, KEC-3364, KL-I-1003, KL-I-1005, KTY-8371, KTY-8432, KTY-8433, KTY-8434, KTY-8435, KTY-8444, KYN-7751, KYN-7752, M-I-022, M-I-025, M-I-029, M-I-042, M-I-045, M-I-078, M-I-098, M-I-101[...].

SIEMIENIUK 21 *Siemieniuk* KW-1968, KW-1968, KW-1968, *Семеніюк* OKI-8556; *Семенюк* J1-074, J1-074, J1-073, J1-212, J2-382, , J3-538; ЗДЕСЬ ПОКОИТСЯ / ФИЛИП / СЕМЕНЮК / Р. [...] 1979 Г. / П. [...] 1979 Г. J3-542; *Семенюк* J3-594, J3-622, J3-683; *Семенюк*: ЗДЕСЬ ПОКОИТСЯ / АЛЕКСАНДРА / СЕМЕНЮК / РОД [...] 1900 Г. / СК. [...] 1968 Г. / МИР ПРАХУ ТВОЕМУ / ДОРОГАЯ ЖЕНА / МАТЬ И БАБУШКА J3-686; *Семенюк*: J3-723, J3-724, J3-741, KTY-8370, S-108, *Семенюкѣ*: J2-452, J2-452 zob. SEMENIUK

Książka Feliksa Czyżewskiego, wybitnego badacza pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego przedstawia „szeroką panoramę narodowościową, społeczną i przede wszystkim wyznaniową użytkowników, głównie autochtonów wsi nadbużańskich, ale także przybyszów z różnych rejonów Polski, również z Ukrainy i Rosji” [okładka książki]. Stanowi źródło do dalszych badań dla specjalistów z różnych dziedzin – regionalistów, onomastów, językoznawców i in.

Napisy cmentarne, w ujęciu F. Czyżewskiego, stanowią także cenny materiał poświadczający wzajemne wpływy językowe trzech systemów – ukraińskiego, polskiego i rosyjskiego.

Bibliografia

- Czyżewski, F. (2009) Nekropolie jako znak kultury pogranicza. *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 36, 13–32.
- Czyżewski, F. (2013). *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych* (Cz. 1: *Słownik nazwisk*). Lublin: Polihymnia.
- Czyżewski, F., Dudek-Szumigaj, A., & Frolak, L. (2011). *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Dudek-Szumigaj, A. (2009). Inskrypcja lamentacyjna jako komunikat językowy: Na przykładzie nekropolii prawosławnych Lubelszczyzny. *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 36, 33–46.
- Фроляк, Л. (2011). Семантика і структура намогильних написів православних некрополів польсько-східнослов'янського пограниччя. W F. Czyżewski, A. Dudek-Szumigaj, &

L. Frolak (Red.), *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego* (ss. 47–66). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Bibliography

- Czyżewski, F. (2009) Nekropolie jako znak kultury pogranicza. *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 36, 13–32.
- Czyżewski, F. (2013). *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych* (Pt. 1: Słownik nazwisk). Lublin: Polihymnia.
- Czyżewski, F., Dudek-Szumigaj, A, & Frolak, L. (2011). *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Dudek-Szumigaj, A. (2009). Inskrypcja lamentacyjna jako komunikat językowy: Na przykładzie nekropolii prawosławnych Lubelszczyzny. *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 36, 33–46.
- Froliak, L. (2011). Semantyka i struktura namohyl'nykh napysiv pravoslavnykh nekropoliv pol's'ko-skhidnoslov'ians'koho pohranychchia. In F. Czyżewski, A. Dudek-Szumigaj, & L. Frolak (Eds.), *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego* (pp. 47–66). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Recenzja

Streszczenie

Recenzja prezentuje książkę Feliksa Czyżewskiego *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*. Autor, znany badacz pogranicza polsko-ukraińskiego, zebrał, sklasyfikował i opracował oraz przedstawił w formie słownika ok. 3 tysięcy antroponimów z czynnych i zamkniętych cmentarzy Lubelszczyzny wschodniej. Całość poprzedził opisem historycznym regionu, przedstawił stan współczesny i historyczny cmentarzy wyznaniowych (prawosławnych, katolickich i mieszanych). Cennymi fragmentami książki są: kolorowe fotografie ilustrujące różne rodzaje inskrypcji, mapy przedstawiające ważniejsze zjawiska fonetyczne w gwarach polskich i ukraińskich, mapy z rozmieszczeniem miejscowości i cmentarzy, na których zebrano napisy, oraz bibliografia dotycząca inskrypcji nagrobnych na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim.

Słowa kluczowe: Lubelszczyzna wschodnia; pogranicze polsko-ukraińskie; inskrypcje nagrobne; antroponimia; słownik nazwisk

Review

Abstract

The work presents the book *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych* (Eng. *Anthroponymy of the Polish-East Slavonic borderland in light of tombstone inscriptions*) by Feliks Czyżewski. The author, a well-known researcher of the Polish-Ukrainian borderland, collected, classified, elaborated and presented in the form of a dictionary about three thousand anthroponyms from working and closed cemeteries of Eastern Lublin region. It was preceded by a historical description of the region. The author also presented the current and historical state of the cemeteries (Orthodox, Catholic and mixed). Valuable parts of the book are color photographs illustrating various types of inscriptions, as well as maps presenting most important phonetic phenomena in Polish and the Ukrainian dialects, maps with location of the cemeteries where the inscriptions were collected, and bibliography concerning tombstone inscriptions in the Polish-East-Slavonic borderland.

Keywords: Eastern Lublin region; Polish-Ukrainian borderland; tombstone inscriptions; anthroponyms; dictionary of names

Correspondence: M. Ostrówka, Institute of Slavic Studies PAS,
e-mail: mostrowka@poczta.onet.pl

This work was supported by a core funding for statutory activities from the Polish Ministry of Science and Higher Education.

Competing interests: the author is a member of the Editorial Team of this journal.